

A szegregáció hatásának vizsgálata – nemzetközi kitekintés

Bodnár Zsolt

*Doktorandusz, Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
Email: bodnarmester@gmail.com*

1. Bevezetés

Ebben a tanulmányban megvizsgálom azt, hogy nemzetközi viszonylatban miként alakul egy szegregált csoporttal kapcsolatos tudományos álláspont, milyen kutatási eredmények születtek más országokban, ott milyen helyzetben van a cigányság, és kitérek egyes jogintézmények vizsgálatára is. Elemzem továbbá néhány – általam kiválasztott – ország kapcsolatát az ott élő kisebbségekkel, és röviden kitérek a roma kisebbség helyzetének általános bemutatására az Európai Unióban.

2. Románia

Az általam vizsgált országok sorában első *Románia*. Átfogó, általános képet kapunk a roma és a nem roma emberek romániai együttéléséről, a felmerülő konfliktusokról és ezek elemzéséről *Toma Stefánia* „*A túlcsondult teli pohár és az etnikai konfliktusok esete Romániában*” című tanulmányából.¹

Romániában az 1990-es évek elejétől kezdve számos konfliktus robbant ki az ott élő roma kisebbségi és nem roma lakosság között. E konfliktusok elemzésére vonatkozóan azonban csekély számú szociológiai vagy antropológiai tanulmány született. Néhány esetet részletesebben dokumentáltak, például amely *Mihail Kogălniceanu* (Konstanca megye) helységben történt meg 1990 októberében, ahol a helyi roma és román lakosság között konfliktus alakult ki, mely a roma családok tulajdonában lévő javak tönkretételével zárult.

1995 után az ilyen jellegű konfliktusok száma lecsökkent, a roma lakossággal szembeni erőszakos cselekedetek száma ugyan nem, a jellegük azonban megváltozott. Mivel a hatóságok egyre nagyobb figyelmet szenteltek nekik, és megelőzésükre több programot is indítottak, új típusú feszültségek jelentkeztek. Ez alkalommal azonban nem a lakosság körében, hanem a roma közösségek és a helyi rendfenntartó erők között, akik megsokszorozták rassziaszerű ellenőrző körútjukat a roma közösségekben. Így egy rövid öt éves periódus viszonylag békésnek mondható, de az 2000-es évek után ismét robbantak ki erőszakos konfliktusok.

A szerző szerint Romániában utóbbiak hasonló forgatókönyv szerint játszódtak le. Egy látszólag jelentéktelen esemény – amelyhez hasonlók nap mint nap történnek – nem marad meg a jelentéktelenség keretei között, hanem továbbgyűrűzik, egyre több személyt bevonva, egyre több múltbéli sérelmet felelevenítve, míg közösségi konfliktussá nem válik. Ezen események széles sajtófigyelemben részesültek, teret adva a legkülönbözőbb értelmezéseknek, amelyek azonban, különbözőségük ellenére, megragadtak az etnikai konfliktusok által szolgáltatott értelmezési keretknél, kizárva a tágabb értelmezés lehetőségét. Ugyanakkor – leszűkítve a konfliktuskezelési stratégiák lehetőségeit is – különféle státuszban lévő személyek kísérelték meg elemezni ezeket a konfliktusokat, továbbá

¹ Toma Stefánia: *A túlcsondult teli pohár és az etnikai konfliktusok esete Romániában*.
http://www.academia.edu/2425239/A_tulcsordult_teli_pohar_es_az_etnikai_konfliktusok_esete_Romaniaban
(2013. július 12.).

próbálták azonosítani a kiváltó okokat, és egy beavatkozó programot javasolni, mint például az újságírók, politikusok, állami intézmények és a civil társadalom képviselői.

A konfliktusokról szóló elméleteket négy nagy csoportba sorolhatjuk. Ezek a csoportok nem kizárólagos jellegűek, egyes elemek megtalálhatók mindegyikben, tehát léteznek átfedések közöttük, de lényegüket tekintve különböznek.

i) Az *első csoportba* tartozó elméletek a helytelen kifejezésként emlegetett „cigánybűnözést” tematizálják. Ez a „fekete bárány” megközelítés közel sem új jelenség Romániában a roma lakossággal kapcsolatban. Felmérések azt mutatják, hogy ott az utóbbi években erősödött a romaellenes attitűd és sztereotípiák.

ii) A *második csoportot* a kisebbségi jogok elméleteként jellemzi a szerző. Ebben az esetben a hangsúly áttevődik a romák áldozatszerere a román társadalomban, egyben arra hívja fel a figyelmet, hogy a roma politikai és civil társadalmi képviselői krízisben van.

iii) A *harmadik csoportot* alkotó, a gazdasági depriváltság köré csoportosuló vélemények makrogazdasági értelmezést nyújtanak a kialakult helyzetre. Ezek szerint a konfliktusok fő okát a poszt-szocialista átmenet megoldatlan kihívásaiban, valamint a fejlesztési projektek szakszerűtlen és nem hatékony gyakorlatba ültetésében kell keresnünk.

iv) Végül a *negyedik*, a közös felelősségvállalás elmélete szerint „itt az ideje, hogy megtegyük az első lépéseket a közös felelősségvállalás irányába, a helyi közösségek különböző képviselőivel, tagjaival, a helyi és országos intézményekkel, a sajtóval és a civil társadalom képviselőivel együttesen.”²

A szerző megállapítja, hogy a sajtóban a leggyakrabban és legerősebben megjelenített álláspont az volt, hogy e konfliktusokat „kollektív büntetésként” kell értelmezni, amelyet a romák maguk provokáltak ki törvénytelen tetteikkel és általában véve a velük született bűnözői hajlammal, és amely viselkedésmódot az illetékes rendfenntartó szervek nem tudják a megfelelő módon kezelni. A „cigánybűnözés” és a hivatalos szervek felelőssége volt a konfliktuselemzések másik fókuszpontja.

A szerző tanulmányában amellet érvel, hogy a konfliktusok mélyebb megértéséhez elsősorban a tágabb szociális-gazdasági környezetet szükséges feltárni. Ő meg is kísérelte megragadni mindazokat a körülményeket, amelyek hozzájárulhattak a feszültséggel teli környezet kialakulásához. Én most csupán egy olyan következtetést ismertetek, amely szerint egy nyílt konfliktus kirobbanásához elengedhetetlen, hogy a hozzájáruló faktorok együttese elérjen egy kritikus tömeget. A kritikus tömeghez elég egy „utolsó előtti csepp”, hogy a látens feszültségeket „konfliktuális felhővé” változtassa – ez az a pont, amikor a résztvevők érzékelik a feszültséget a konfliktusban álló csoportok között. Ettől kezdve már az „utolsó csepp-en” múlik, hogy a latens konfliktus átalakul-e nyílttá vagy sem.³

Tovább vizsgálva a Romániában élő kisebbséget, most a román fegyházakban élő cigánysággal kapcsolatos megállapításokat ismertetem *Ioan Chis* „Ellentmondások” (Cigányok a romániai fegyházakban) című tanulmánya segítségével.⁴

Romániában 678 ezer cigány nemzetiségű személy élt az 1992-es romániai népszámlálás adatai szerint. Ezzel kapcsolatban azonban meg kell jegyeznünk, hogy a nemzetiség megállapítása egyéni véleménynyilvánítás alapján történt. A szerző a fenti adatot nem tartja valósnak. Ezt két megfontolás alapján jelenti ki. Egyrészt a cigányok köztudottan igyekeznek hasonlítani a többséghez, és ahhoz tartozónak vallják magukat akkor is, ha megtartják ősi szokásaik jelentős részét. Másrészt a szerző személyes tapasztalata, hogy 1995. szeptember 30-án a Románia börtöneiben lévő mintegy 7500 cigány antropológiai jellegzetességű és

² Toma: *i. m.*

³ Uo.

⁴ Chis, Ioan: Ellentmondások (Cigányok a romániai fegyházakban). *Börtönügyi Szemle*, Vol. 14. (1995) No. 4, 65-71.

viselkedésű egyénből mindössze 2889 vallotta magát ezen etnikumhoz tartozónak.⁵ 1995. szeptember 30-án tehát Románia fegyházaiban 2889, magát cigánynak valló személy töltötte büntetését, ami a 46 456 bebörtönzött 6,22%-a.

A börtönben lévő cigányok szociológiai adataiból alapvetően két negatív jellemzőt emel ki a szerző, amit általában ezen etnikum szemére vet a társadalom. Az egyik az iskolai végzettség alacsony színvonala. 22,7%-uk analfabéta, 34,6%-nak van elemi iskolai végzettsége (4 osztály), 39,2%-uk végzett gimnáziumot (8 osztály), 2,5%-uk szakiskolát is, 0,9%-uk pedig középiskolát (12 osztály.) A másik a zavaros családi háttér, 44,7%-uk vadházasságban él, 37%-uk kettőnél több gyermekes család, 13,4%-nál 4-nél több gyermek van. Fontos megemlítenem továbbá, hogy az adatok szerint a börtönbe kerülő cigányok 86,4%-nak nincs semmilyen mestersége.

3. Finnország

Kutatásomban áttérek Finnországra, és itt egy különleges jelenséget vizsgálok a cigányok körében, nevezetesen az ún. vérbosszú-modell jellemzőit, teszem ezt *Loss Sándor* „A finn „kaale” cigányok közösségi joga, a „vérbosszú” modell”⁶ című tanulmánya alapján.

A szerző szerint a finn cigányok szembeütően különböznek a világ egyéb országaiban élőktől, mivel négy évszázadon át elszigetelten éltek a többi európai roma közösségtől, ráadásul a finn társadalmon belül is peremre szorultak. E különbségek fellelhetőek például a kommunikációjukban, ahol nem használják eredeti nyelvüket. Anyanyelvük kapcsolódik ugyan az ősi nyelvhez, viszont a finn cigányokon kívül senki sem érti meg beszédjüket. Megállapítható továbbá, hogy kulturális szempontból egyes szokásokat tiszta, archaikus formájukban őriztek meg, ilyenek a higiénia általános szabályai, valamint a tisztasággal és a beszennyeződéssel kapcsolatos rituálék rendszere. Vizsgálatunk szempontjából a legfontosabb tény, hogy társadalmuk és kultúrájuk autonómiája megnyilvánul hagyományos jogrendszerükben is, amelynek alapja a „vérbosszú” intézménye. A következőkben megvizsgálom, hogy ezen intézmény miért alakult ki és milyen jellemzőkkel bír.

Ahhoz, hogy megérthessük a finn cigányságot, figyelembe kell vennünk a finnek közötti évszázados megbélyegzettségüket. Nem kétséges, hogy a világon mindenhol hasonló helyzetben kellett élniük, el kellett szenvedniük, hogy kiközösítik, rettegésben tartják őket, és gyűlölet veszi körül őket történelmük legnagyobb részében. Így semmi okuk nem volt arra, hogy megbízzanak a külső társadalom intézményeiben. Csak a saját társadalmukban találhattak biztonságot. A közösség biztonságát csak belső szabályok és a belső hatalom megszervezése révén vélték fenntarthatónak.

A Finnországban élő cigányoknál hiányzik a jelentősebb ügyekben határozó központi döntéshozó szerv. Ez azzal magyarázható, hogy a különböző törzsi háttérrel rendelkező és különböző időben bevándorló cigány közösségek nem tudtak megegyezni egy effajta szerv létrehozásáról, így az igazságszolgáltatási hatalmat maguk a nagycsaládok gyakorolták, amelyek relatív autonómiával rendelkeztek, és amelyek megőrizték egymás közötti „egyenlőségüket”.

A romák sajátos kollektivitással rendelkeznek, különösen a nagycsaládon belül. Az egyén helye ebben a közösségben csak annyiban jelentős, amennyiben a csoport tagjaként, pozíciójához képest cselekszik. A cigány közösségekben a hatalomgyakorlás két alappillére az életkor és a nem, illetve az, hogy az öregeket és a férfiakat tisztelet övezi. Nem jöttek létre sem formális, sem a szervezethez tartozó közvetítő, tárgyaló, arbitrátori vagy

⁵ Chis: *i. m.* 67.

⁶ Loss Sándor: A finn „kaale” cigányok közösségi joga, a „vérbosszú” modell. *Belügyi Szemle*, 1997/7-8. szám, 134-144.

ítélkező testületek a csoportközi viták, konfliktusok rendezésére. Ezen információk tükrében következzen a „vérbosszú-modell” elemzése bemutatása.

A csoportközi konfliktusok feloldásának leghatékonyabbnak vélt módja a fizikai erőszak, amely a szándékos vagy gondatlan emberölés, illetve az életveszélyt okozó súlyos testi sértés esetében „vérbosszút” kíván. A felek közötti magántermészetű vitából kialakulhat egy közösségi ügy, amelynek részeseivé válnak a nagycsalád tagjai, akik vérbosszút esküsznek az ellenséges csoport ellen. A „vérbosszú” – mint a finn cigányok közötti társadalmi kontroll belső és végső eszköze, igazságszolgáltatási rendszerük fő intézménye – az állami igazságszolgáltatási rendszer alternatíváját képezi. A cigányok mintegy államot képeznek az államban, ahol maguk kezelik problémáikat, a finn államigazgatási rendszer megkerülésével. Szerintük az állami hatóságok eljárása irreleváns, és egyetlen olyan állami intézkedés sincs, amely helyettesíthetné a vérbosszú intézményét. Kiemelendő, hogy a „vérbosszút” alkalmazó igazságszolgáltatás csak a cigány társadalmon belül gyakorolható, nem érvényesíthető olyan ügyekben, ahol nem cigányok, és ahol a cigányok nem-cigány házastársai az érintettek.

A bosszút úgy határozza meg a szerző, mint az egymással közeli kapcsolatban álló csoportok közötti ellenségeskedésen alapuló olyan viszonyt, amelyben mindkét fél erőszak alkalmazását helyezi kilátásba. A „vérbosszú” feltétele, hogy egyes csoportok ugyanazon nagycsalád tagjai, „vértestvérek” legyenek. A bosszú egy függő helyzet, kölcsönös ellenségeskedés, amely magában hordozza az eldurvulás lehetőségét. A cigányok körében a bosszú mindkét fél által elfogadott konvenciókon alapul. Kívülállók nem működhetnek közre elkövetésében, illetve azt bármelyik családtagon végre lehet hajtani. A gyakorlatban azonban szinte sohasem vesznek revánsot a távolabbi hozzátartozókon, a nőkön, a gyerekeken és az öregeken. A vérbosszú során elvileg bármely cselekedet megengedett, ám a sikeres kimenetelű reváns nem tesz pontot az ügy végére, hanem a szerepek megcserélődnek, és minden kezdődik előlről.

A fentiekben leírtak arra utalnak, hogy a bosszú olyan törvényen felüli lehetőség, amely inkább a társadalmi rend megbomlását, mintsem magát a társadalmi rendet szimbolizálja. Mégis félrevezető lehet, ha így tekintünk a „vérbosszúra”. A szerző szerint ugyanis amellet, hogy minden eszköz megengedett, létezik egy ezzel szemben álló szabályozó erő, az „elkerülő magatartás”. Ha a teljes sértett csoport ősi szokás szerint azonnali bosszút helyezett kilátásba, egyúttal tartózkodó magatartást is megkezdett azáltal, hogy a másik csoportot, illetve annak tagjait elkerülte. Hasonlóképpen a vérbosszú célpontját képező másik csoport is elkerülte a sértetteket. Az ellenségeskedés ettől kezdve közvetett cselekmények végrehajtását jelentette csupán. A helyzet mindaddig így maradt, amíg az ellenségeskedő felek leszármazottainak emlékezetében élt a történet, és annak szereplői, vagy amíg a két csoport fenntartotta ellenséges viszonyát.

Súlyos „kultúravesztés” is bekövetkezett, megjelent az alkoholizmus, az erőszak, a bűnözés és a kábítószer-függőség. Pozitívum azonban, hogy egyre több cigány végez főiskolai vagy egyetemi tanulmányokat, de ezt inkább negatív tényezőként értékeli a hagyományokhoz ragaszkodó cigány véleményformáló elit.⁷

Véleményem szerint az egyik oldalról végrehajtott vérbosszú a másik oldalról keletkezett egy újabb vérbosszú kötelezettséget, amely egy ördögi körhöz vezet. Szerencsére a hagyomány kidolgozott egy szabályt, az elkerülés intézményét, amely segít elkerülni a súlyos vagy halálos személyi sérüléseket. Ennek ellenére ez a vitarendezési intézmény közel sem felel meg a jogállami igazságszolgáltatás elveinek.

4. Csehország és Szlovákia

⁷ Loss: *i. m.*

Jelen alponban a volt Csehszlovákiával kapcsolatos kutatás következtetéseit ismertetem a „*Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*” című könyv⁸ alapján. Ezt követően áttérek a szétválás utáni Csehországban és Szlovákiában élő cigányok helyzetére.

1977-1979 között átfogó kriminológiai vizsgálatot végzett a fiatalok cigányok bűnözésével kapcsolatban a Csehszlovák Legfőbb Ügyészség Kriminológiai Kutatóintézete.⁹ A volt Csehszlovákiában 1977-es adatok alapján összesen kb. 285 000 cigány élt, ebből kb. 95 000 Csehországban (az összlakosság 0,9%-a), másik része (kb. 190 000) Szlovákiában (az összlakosság 3,9%-a). Az összes roma bűnelkövető arányát a nem cigány bűnelkövetők kb. 3-4-szeresére becsülték, de Csehországban ez az arány magasabb volt, és 1975-1978 között növekedett, míg Szlovákiában alacsonyabb és csökkenő jellegű volt. Különösen magas volt a fiatalok aránya, a kutatás ezért is vizsgálta kriminalitásukat. A fiatalok által leggyakrabban elkövetett bűncselekmények a lopás, gépjármű jogtalan használata, testi sértés, megrontás, rablás voltak. A kutatás arra a következtetésre jutott, hogy a fiatalok cigányok kriminalitása összességében tízszerese a nem cigány fiatalok bűnözésének.¹⁰

A csehszlovák vizsgálat a következő típusú okokat jelölte meg a fiatalok cigány bűnelkövetők családjában: a pénzeszközök kezelésének sajátos módját, a munkához és művelődéshez való gyakori negatív viszonyt, a lakások méretét, a benne lakók magas számát és az igen gyakori alkoholizmust. A megvizsgált családok túlnyomó többsége a műveltségi szint, illetve a gazdasági körülmények szempontjából messze a társadalmi átlag alatt helyezkedett el.¹¹

A csehszlovákiai vizsgálat szerint fontos jelenség az is, hogy a cigányság és a társadalom többsége között történelmileg meghatározott távolság létezik, amely kölcsönös bizalmatlansághoz és előítéletekhez vezetett. A kutatás adatai szerint igen erős előítéletek élnek a társadalomban a cigányokkal szemben.¹²

A következőkben áttérek napjainkra, és megvizsgálom, hogyan változott, alakult külön-külön Csehországban és Szlovákiában a cigányság helyzete. Lényeges információkat és általános áttekintést nyújt erről a témáról a „*Csehország és Szlovákia húsz évvel a válás után - kisebbségek és bevándorlók*”¹³ című forrás.

Köztudott, hogy 1993. január 1-én létrejött az önálló Csehország és a Szlovák Köztársaság. Napjainkra mind nemzetiségileg, mind etnikailag jóval színesebbé vált a cseh és a szlovák társadalom, mint amilyen két évtizeddel ezelőtt volt. A roma kisebbség problémája mindkét országban súlyos gond, amely miatt a nemzetközi szervezetek és intézmények részéről Prágát és Pozsonyt egyaránt kemény bírálatok érik. Megfigyelhető egy olyan tendencia mindkét országban, amely szerint csökken a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek száma, miközben emelkedik a bevándorlóké, Szlovákiában mérsékelten, míg Csehországban jelentősen. Új nemzeti kisebbségek vannak kialakulóban. Becslések szerint mindkét országban a legnagyobb számú nemzeti kisebbséget a romák alkotják. A csehországi cigányok számát 250 ezerre becsülik. Nagyjából egyharmaduk a nagyvárosok szélén kialakult gettóknak él. A felnőttek többsége munkanélküli, gyermekeik többnyire a problémás gyerekeknek fenntartott „különleges iskolákba” járnak. A családok egyetlen biztos jövedelmét az állami segélyek alkotják, és a közösségekben mindennapos az uzsora és a prostitúció. Egy

⁸ Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Corvina Kiadó, Budapest, 1996.

⁹ Uo. 303.

¹⁰ Uo. 303-304.

¹¹ Uo. 304-305.

¹² Uo. 306.

¹³ *Csehország és Szlovákia húsz évvel a válás után – kisebbségek és bevándorlók*. Új Szó Online.

<http://uj szo.com/online/kozelet/2012/11/02/csehország-es-szlovákia-husz-evvel-a-valás-után-kisebbségek-es-bevándorlók> (2013. augusztus 1.).

néhány éve készült elemzés szerint Csehországban mintegy 300 gettó volt, ma a szakértők szerint számuk elérte a 400-at.

Szlovákiában a tavalyi népszámláláskor mintegy 106 ezer személy vállalta roma identitását, ami növekedést jelent, azonban szakértői becslések szerint a szlovákiai cigányok száma meghaladja az 500 ezret is. Jelentős részük a főleg Kelet-Szlovákiában található cigánytelepeken él (becslések szerint több, mint 700 ilyen telep van az országban), ahol többnyire viskók állnak, a higiéniai körülmények katasztrófálisak, nincs villany, vízvezeték, gáz, s a telepek lakói gyakran kerülnek összetűzésekbe a szomszédos falvakkal. Számos területen különféle kerítésekkel, betonfalakkal különítették el telepeiket a falvaktól. A bűnözés, prostitúció gyakori jelenség.

A romák és a többségi lakosság közötti viszony a szociológiai kutatások szerint mindkét országban egyre kiélezettebb. Sokéves probléma, hogy a szlovákiai romák ezrei Csehországba vándorolnak ki, tovább bonyolítva ezzel az ottani helyzetet. Nagyszámú csehországi cigány megpróbált kivándorolni Kanadába, ami miatt Kanada tíz éve vízumkényszert vezetett be a cseh állampolgárok számára. A helyzet megoldására Csehországban 2008 óta kormányprogram létezik, megvalósítása azonban nehézkes, s állandó a pénzhiány. Szlovákiában roma kormánybiztos működik, de az eddigi intézkedések nem vezettek javuláshoz. Az erre a célra fordítható pénz is kevés.¹⁴ A fentiekből világosan látszik, hogy még napjainkra sem megoldott kérdés a roma lakosság integrálása a társadalomba.

5. Franciaország

A romák bűnözésével kapcsolatban Franciaországban is folyt egy kutatás 1970-ben, amely egyetlen területen (*Berry* vidéke) élő 275 család (1143 személy) kriminalitását vizsgálta. Ez a cigányság bűnözésének morfológiai sajátosságaival kapcsolatban a következőket állapította meg.

A cigányok által elkövetett bűncselekmények általános képét a kisebb súlyú bűncselekmények jellemezték, elsősorban a kisebb értékre elkövetett lopások. A kiemelkedően súlyos bűncselekmények aránya nem volt magasabb, mint a népesség más szegmenseiben, így pl. a többségi társadalomban.

A romák által elkövetett bűncselekmények sajátos vonásai a következők. Az emberölések esetében legjellemzőbb a féltékenységi indíték, hivatalos személy elleni erőszak esetén az elkövetés többnyire ittas állapotban történt, a vagyon elleni bűncselekmények, főleg lopások elkövetése leggyakrabban élelmiszer, pénz, áruházi lopások tekintetében fordult elő. Az a legenda is elterjedt, hogy a cigányok gyermekeket is lopnak, de ennek semmilyen reális alapja nem volt. A francia kutatás statisztikai adatokat nem közöl.¹⁵

A vizsgálat viszonylag szűkszavúan jelöli meg az okokat. Szociális okokként említi a következőket: nagycsalád, iskolázatlanság, értelmetlen szórakozás, fogékonyság az erőszak megnyilvánulásaira (ilyen irányú vizuális érzékenység filmekre és tv-műsorokra). Gazdasági okként a pénzhiányt, a gyakori éhezést, a munkanélküliséget, a szakképzetlenséget jelöli meg.¹⁶

Érdemes megvizsgálni, hogy napjainkban milyen helyzetben élnek a cigányok Franciaországban, vajon sikerült-e nekik beilleszkedni, a gazdasági, kulturális hátrányokat leküzdeni? Először is tekintsük át „*A romák és vándorlók emberi jogai Európában* -

¹⁴ *Csehország és Szlovákia húsz évvel a válás után – kisebbségek és bevándorlók.*

¹⁵ Gönczöl-Korinek-Lévai: *i. m.* 303-304.

¹⁶ *Uo.* 304-305.

*Kivonatok a jelentésből*¹⁷ című dokumentumot a Franciaországban megjelenő szemléletről a cigánysággal kapcsolatosan.

A legutóbbi időkben is hangzottak el olyan általánosító nyilatkozatok, amelyek a romákat kollektíven bűnözőként bélyegezték meg. Franciaország az egyik példa erre, ahol a kormány 2010. július-augusztusában úgy döntött, hogy – ha kell, erőszakkal – kitoloncolja a más EU-tagállamokból érkezett romákat. A kormány kampányát nyilvánvaló romaellenes retorika kísérte. A roma közösség egészét hozták összefüggésbe a bűnözéssel. Nem állítottak kevesebbet, minthogy a cigányok jelenléte veszélyezteti a “közbiztonságot”. Ezt a jogi terminust általában az állam békés működését és létét fenyegető rendkívüli helyzetekre alkalmazzák. A romák és a bűnözés közötti állítólagos összefüggést a gyűlöletbeszéd gyakran elhangzó frázisának lehet tekinteni.¹⁸ Érdemes részletesen is elemezni, hogy miért alakulhatott ki ez a szemlélet a francia cigánysággal szemben. Ezt *Berkovits Balázs* „Sarkozy esete a „cigányokkal”” című, 2010. szeptember 11-én megjelent cikke alapján teszem meg.¹⁹

A francia államfő és kormánya a „cigányokkal” szembeni vádakot arra használta fel, hogy annak segítségével kiutasítsa a román és bolgár állampolgárokat Franciaországból. *Nicolas Sarkozy* frissen kinevezett belügyminiszter 2002-ben a cigányok táborhelyeivel kapcsolatban tette fel azt a kérdést a parlamentben, hogy „hogyan lehetséges, hogy néhány táborban annyi szép autót látunk, amikor olyan kevesen dolgoznak?”²⁰ Sarkozy nyomban hozzá is látott néhány illegális telep felszámolásához, s a bennük élő illegális bevándorlók kitoloncolásához.

2010 júliusában *Brice Hortefeux*, Sarkozy elnök belügyminisztere nyilatkozatában úgy fogalmazott, hogy „sok honfitársunk teljes joggal lepődik meg akkor, amikor azt látja, hogy milyen nagy teljesítményű autók húzzák a lakókocsikat”²¹ – ezzel indokolva a döntést, hogy miért küldenek tíz adóellenőrt a „cigány” táborokba.

Sarkozy elnök és kormánya számára a 2010. júliusi-augusztusi cigányellenes fellépésre az szolgáltatott indokot, hogy francia „cigányok” megtámadták a *Loire* menti *St. Aignan* rendőrkapitányságát, feldúlták a környező üzleteket, valamint kocsikat gyűjtöttek fel. E zavargásokhoz az vezetett, hogy a rendőrök lelőtték a közösség egyik tagját. Július közepén egy körözött fiatalembert üldöztek, aki nem állt meg a lezárt úton, hanem továbbhajtott, ezért rálöttek, és halálosan megsebesítették. A történetről a rendőrök, és a helyi cigány közösség beszámolója szinte minden ponton eltér, például a lelőtt férfi útitársa szerint a rendőrök nem adtak le figyelmeztető lövést, a rendőrök szerint ez megtörtént. A legfőbb kérdés azonban az, hogy miért nem lehetett más módon ártalmatlanná tenni az autó utasait. Vagyis helyi konfliktusról van szó egy közösség és a hatóság között, amelyben mindkét félnek vannak erős érvei. Eközben az államhatalom nem a történetek kivizsgálását rendeli el, de még csak nem is elégszik meg a rákövetkező incidensben részt vevők megbüntetésével, hanem országos politikát hirdet a bűnözés, a „cigányok” és a bevándorlás ellen, amelyre e kisvárosi zavargás aligha adhatna racionális alapot, sem a résztvevők kilétét, sem pedig a megoldandó konfliktus jellegét tekintve – állapítja meg a szerző.

Sarkozy tervében szerepel a kb. háromszáz illegális telep nagy részének felszámolása ezen év október végéig, továbbá a kelet-európai romák ellen ürügyként használva azt, amit francia „cigányok” követtek el, szándékában áll kiutasítani a román és bolgár állampolgárokat.²²

¹⁷ *A romák és vándorlók emberi jogai Európában – Kivonatok a jelentésből.* http://www.coe.int/t/commissioner/source/prems/RomaTravellersExtraits_HUN.pdf (2013. július 1.).

¹⁸ Uo.

¹⁹ *Berkovits Balázs: Sarkozy esete a „cigányokkal”.* <http://szuveren.hu/tarsadalom/sarkozy-esete-a-ciganyokkal> (2013. augusztus 15.).

²⁰ Uo.

²¹ Uo.

²² Uo.

6. A romák helyzete az Európai Unióban

Következzen a romák helyzetének általános áttekintése az Európai Unióban „*A romák helyzete 11 uniós tagállamban*”²³ című dokumentum alapján. 2011-ben készült az a felmérés, amelynek első eredményeit mutatja be dióhéjban ez a jelentés.

A vizsgálat célja az EU-ban élő romák társadalmi-gazdasági helyzetére és jogaik érvényesülésére vonatkozó adatok súlyos hiányának orvoslása volt. A romákkal foglalkozó felmérés Bulgáriára, a Cseh Köztársaságra, Franciaországra, Görögországra, Olaszországra, Magyarországra, Lengyelországra, Portugáliára, Romániára, Szlovákiára és Spanyolországra terjedt ki. Az információkat interjúk során gyűjtötték össze, alanya 11 EU-tagállam területén élő 22 203 roma és nem roma személy volt, akik összesen a háztartások 84 287 tagjáról szolgáltak információval. Az interjúk a kérdezőbiztosok személyes közreműködésével, a roma és nem roma válaszadók otthonában készültek. Az interjúalanyok maguk vallották magukat romának. A kérdések a háztartás összes tagjának alapvető szociodemográfiai jellemzőire, a foglalkoztatási, oktatási, egészségügyi és lakhatási helyzetükre, a környékre és az infrastruktúrájára, az integrációra, megkülönböztetésre, jogtudatosságra és állampolgári ügyekre vonatkoztak. Fontos megemlíteni, hogy az eredmények azokra a romákra nézve reprezentatívak, akik olyan területeken élnek, ahol arányuk meghaladja az országos sűrűség átlagát.

Az eredmények nyomasztó képet festenek a vizsgált romák helyzetéről. A közelükben élő nem romákkal való összehasonlítás társadalmi-gazdasági helyzetüket tekintve jelentős különbségeket jelez. A közölt mutatók alapján a felmérésekben szereplő 11 uniós tagállamban a romák társadalmi-gazdasági helyzete a négy kiemelt területen – foglalkoztatás, oktatás, lakhatás, egészségügy – nem kielégítő, és az átlagot tekintve rosszabb, mint a közvetlen közelükben élő nem romáké. Az adatokból az is kiderül, hogy a romák továbbra is hátrányos megkülönböztetést tapasztalnak, és nincsenek kellőképpen tisztában az uniós jog, például a *faji egyenlőségről szóló irányelv* (2000/43/EK) által garantált jogaikkal.

A vizsgált roma gyermekek közül átlagban véve csak minden második járt iskola előtti intézménybe vagy óvodába. Az iskolaköteles korosztályban Bulgária, Görögország és Románia kivételével a 7-15 év közötti, roma gyermekek közül tízből kilenc a beszámlók szerint iskolába járt. Azonban ez az iskolaköteles kor után meredeken visszaesik. A vizsgált fiatal roma felnőttek közül csak 15% végez általános vagy szakmai felső középfokú tanulmányokat. A jelentés szerint átlagban véve a romák kevesebb, mint egyharmada rendelkezik fizetett munkaviszonnyal. Minden harmadik roma válaszadó munkanélkülinek valotta magát; mások úgy nyilatkoztak, hogy háztartásbeliek, nyugdíjasok, munkaképtelenek vagy önálló vállalkozók.

A 35-54 év közötti roma válaszadók egyharmada számolt be a mindennapi tevékenységüket akadályozó egészségügyi problémákról. Átlagosan 20%-uknak nincs egészségbiztosítása, illetve nem tudja, hogy biztosított-e. A vizsgált roma háztartások átlagát tekintve egy szobában kettőnél többen élnek. Körülbelül 45%-uk olyan háztartásokban él, ahol legalább egy hiányzik a lakhatás alapvető komfortfokozatához szükséges elemek – lakáson belüli konyha, lakáson belüli mellékhelyiség, lakáson belüli zuhanyzó vagy fürdőkád, elektromos áram – közül.

A vizsgált romák átlagosan körülbelül 90%-a olyan háztartásban él, ahol a jövedelem egyenértéke nem éri el az országos szegénységi küszöböt. Átlagban véve körülbelül 40%-uk olyan háztartásban él, ahol a felmérést megelőző hónapban legalább egyszer előfordult, hogy valakinek éhesen kellett lefeküdnie, mert nem telt élelmiszerre. A vizsgált romák körülbelül fele mondta azt, hogy az elmúlt 12 hónapban hátrányos megkülönböztetés érte az etnikai

²³ *A romák helyzete 11 uniós tagállamban – A felmérés eredményeinek áttekintése.* http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2109-FRA-Factsheet_ROMA_HU.pdf (2013. augusztus 26.).

származása miatt. A megkérdezettek körülbelül 40%-a tud olyan jogszabályról, amely megtiltja az etnikai kisebbségekhez tartozó személyekkel szembeni hátrányos megkülönböztetést az álláskeresés során.

A fenti viszonyok megerősítik az Európai Bizottság „*A nemzeti romaintegrációs stratégiák uniós keretrendszere 2020-ig*” című közleményének megállapítását, miszerint „a romákkal folytatott aktív párbeszéd során határozott fellépésre van szükség nemzeti és uniós szinten egyaránt”.²⁴

8. Konklúzió

Kutatásom eredményeként arra a következtetésre jutottam, hogy hazánkon kívül más európai országokban is negatív képet fest a cigányok gazdasági, társadalmi helyzete egyaránt. Számtalan országban jelen van az előítélet, a szegregáció a cigány emberekkel szemben. Ugyanúgy, mint hazánkban, más országokban is elengedhetetlen lenne a romák és nem romák közötti szorosabb kapcsolat kiépítése, illetve az, hogy a két fél sokkal jobban megismerje egymást. Fontos lenne megoldást keresni a cigányság gazdasági, oktatásbeli színvonala társadalmi átlagra emelésére is. Sok, a történelem során felgyülemelő előítéletet, racionális érvektől mentes elvet kell leküzdeni, eltörölni a többségi társadalomból, és egyben a cigányságnak is lehetőséget adni a hátrányok leküzdésére – ám ezzel a lehetőséggel nekik is élniük kell.

²⁴ *A nemzeti romaintegrációs stratégiák uniós keretrendszere 2020-ig.*
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0173:FIN:HU:PDF> (2013. július 1.).